

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

 Юрій КОТЛЯР

« 12 » серпня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ»

Спеціальність 014 «Середня освіта»

Спеціалізація 014.03 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Розробник

Завідувач кафедри розробника

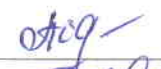
Завідувач кафедри спеціальності

Гарант освітньої програми

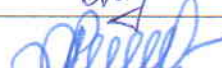
Декан ФПН

В.о. директора НН ІПО

Начальник НМВ

Інна ПІДБЕРЕЗНИХ

Ірина МІРОНОВА

Ірина МІРОНОВА

Інна ПІДБЕРЕЗНИХ

Анастасія ХМЕЛЬ

Катерина ЗУБ

Сергій ШКІРЧАК

Миколаїв – 2024 рік

ВСТУП

Вивчення освітнього компоненту «Інтерактивні методи викладання громадянської освіти» впроваджено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра за спеціальністю 014 «Середня освіта», спеціалізацією 014.03 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)».

Методологія курсу покликана сприяти створенню у здобувачів вищої освіти системи навичок і ставлень, пов'язаних із активною та відповідальною громадянською участю. Він зосереджений на важливості навчання через практику, заохочуючи здобувачів вищої освіти до активної роботи через інтерактивні методи навчання, що в свою чергу означає відповідний інтерактивний тип викладання та активну участь здобувачів вищої освіти через реалізацію власних суспільно-важливих проєктів. Громадянська освіта як важливий чинник соціалізації особистості у демократичному (перехідному) суспільстві має полягати у культивуванні цінностей прав, свобод і гідності людини, розвитку вмінь особистості захищати власні права від зазіхань на них інших людей чи влади, формуванні громадянської компетентності учня/ці, його прихильності до демократії, критичного мислення, мотивуванні його до участі у розв'язанні проблем суспільного життя.

Освітній компонент спирається на знання, отриманні здобувачами вищої освіти з таких предметів, як «Сучасні освітні методики та технології у викладанні історії та правознавства», «Педагогіка вищої школи», «Освітній менеджмент», «Актуальні проблеми теорії держави і права».

1. Опис освітнього компоненту

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування освітнього компоненту	Інтерактивні методи викладання громадянської освіти	
Спеціальність	014 «Середня освіта»	
Спеціалізація	014.03 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»	
Освітня програма	Історія та громадянська освіта. Правознавство	
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)	
Статус освітнього компоненту	нормативна	
Курс навчання	5	
Навчальний рік	2024-2025 н.р.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	10	14, 15
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	4 кредити / 120 години	
Структура курсу:	Денна форма	Заочна форма
	18 годин	2 години
	36 годин	12 годин
	66 годин	106 годин
Відсоток аудиторного навантаження	45%	12%
Мова викладання	українська	
Форма підсумкового контролю	екзамен	

2. Мета, завдання та результати вивчення освітнього компоненту

2.1. Місце освітнього компоненту в освітній програмі

Програма освітнього компоненту «Інтерактивні методи викладання громадянської освіти» відповідає вимогам освітньо-професійної програми щодо системи знань, вмінь та

рівня їхньої сформованості, що має забезпечити набуття здобувачем вищої освіти особистісно-професійних якостей.

Контроль за роботою здобувачів вищої освіти здійснюється шляхом складання екзамену. Оцінювання самостійної роботи здобувачів вищої освіти проводиться відповідно до шкали оцінювання.

Метою вивчення освітнього компоненту є формування у здобувачів вищої освіти загальних, спеціальних, професійних компетентностей, достатніх для ефективного розв'язування стандартних і нестандартних комплексних задач у професійній педагогічній діяльності в навчальних закладах освіти, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов, формування професійних компетентностей з фаховими інтересами до впровадження інноваційних технологій з метою безперервного подальшого навчання та підвищення професійного рівня, що забезпечить високий рівень їх конкурентоспроможності та затребуваності на ринку праці; виховання високоморальних, патріотичних, освічених особистостей, спроможних вносити істотний вклад у майбутнє як регіону, так й України.

Основними **завданнями** вивчення освітнього компоненту «Інтерактивні методи викладання громадянської освіти» є: надання здобувачам вищої освіти цілісної системи знань про історію та концептуальні засади демократичного урядування, прав людини, громадянську участь; формування вміння знаходити та критично аналізувати інформацію, ефективно взаємодіяти з людьми різних поглядів та переконань; формування розуміння важливості громадянської участі у демократичній державі; формування у здобувачів вищої освіти готовності долучатися до вирішення суспільних проблем та навчити використовувати для цього інструменти громадянської участі, доступні в Україні.

Розроблена програма відповідає освітній програмі та орієнтована на **формування компетентностей**:

Інтегральна компетентність (ІК):

ІК. Здатність розв'язувати складні задачі або проблеми в галузі освіти, що передбачає здійснення інновацій та/або проведення педагогічних досліджень і характеризується невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Здатність використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

ЗК3. Здатність планувати та управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати якість виконуваних робіт.

ЗК5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) та приймати обґрунтовані рішення.

ЗК6. Здатність розробляти та презентувати освітні проекти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.

ЗК7. Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.

Фахові компетентності (ФК)

ФК2. Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

ФК4. Здатність до моделювання змісту навчання, формування в учнів ключових компетентностей та здійснення інтегрованого навчання.

ФК5. Здатність використовувати ефективні шляхи мотивації учнів до саморозвитку, спрямовувати їх на прогрес і формувати у них обґрунтовану позитивну самооцінку.

ФК6. Здатність до конструктивної та безпечної взаємодії з учасниками освітнього процесу.

ФК7. Здатність забезпечувати функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

ФК 8. Здатність формувати в учнів культуру академічної доброчесності та дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності.

2.2. Очікувані результати навчання

Відповідно до освітньої програми очікувані **результати навчання** включають:

Компетентності предметних спеціальностей (ПК):

Компетентності за предметною спеціальністю

014.03 Середня освіта (Історія):

ПК5. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учасника освітнього процесу, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

ПК6. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

ПК7. Прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у науково-педагогічній діяльності, обізнаність у власних силах, здатність до рефлексії та самоаналізу.

ПК9. Здатність до соціальної комунікації; розуміння та сприйняття принципів толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та вирішувати конфлікти.

Програмні результати навчання (РН):

Загальні програмні результати:

РН2. *Демонструє* вміння використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології для пошуку, обробки та обміну інформацією у професійній діяльності, презентації власних та спільних результатів, реалізації дистанційного та змішаного навчання тощо.

РН4. *Формулює* наявні проблеми у сфері освітньої діяльності, *демонструє* навички їх критичного аналізу, *генерує* нові ідеї, *аргументує* можливі шляхи їх вирішення та критично оцінює їх спроможність.

РН5. *Описує* методику розробки освітніх проєктів, *пояснює* зміст та призначення їх етапів, *аналізує* спроможність управління процесом їх впровадження, *прогнозує* очікувані результати.

РН6. *Визначає і характеризує* основні принципи, закони та методики науково-педагогічних досліджень; *описує* апарат науково-педагогічного дослідження, *демонструє* навички презентації результатів науково-педагогічного дослідження.

РН7. *Визначає, аналізує та характеризує* педагогічні інновації, *демонструє* вміння їх практичного застосування у професійній діяльності.

РН8. *Описує* показники якості педагогічної діяльності, *аналізує* можливі впливи на них внутрішніх і зовнішніх чинників, *визначає* індивідуальні професійні потреби, шляхи покращення власної педагогічної майстерності, *обирає* ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

РН9. *Демонструє* уміння класифікувати, упорядковувати і узагальнювати навчальний матеріал відповідно до умов навчального процесу, потреб формування ключових компетентностей та інтегрованого навчання.

РН10. *Називає і аналізує* шляхи мотивації учнів до саморозвитку, *демонструє* вміння розробляти план практичної реалізації для формування адекватної позитивної самооцінки й я-ідентичності.

РН11. *Демонструє* уміння забезпечувати конструктивну та безпечну взаємодію з учасниками освітнього процесу.

РН13. *Демонструє* здатність діяти автономно і в команді.

РН14. *Демонструє* дотримання культури академічної доброчесності у власній діяльності та демонструє вміння формувати її в учнів.

Програмні результати за предметною спеціальністю

014.03 Середня освіта (Історія)

ПРН6. Здійснювати різні види планування освітнього процесу на різних етапах залежно від поставленої мети, індивідуальних особливостей учнів, особливостей діяльності закладу освіти

ПРН7. Застосовувати для забезпечення суб'єкт-суб'єктного підходу в педагогічній діяльності навички координації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів, підтримування їх прагнення до саморозвитку, розкриття їх здібностей і пізнавальних можливостей.

ПРН9. Використовувати безпечне освітнє електронне (цифрове) освітнє середовище для організації та управління освітнім процесом (у тому числі під час дистанційного навчання), організації групової взаємодії, зворотного зв'язку, спільного створення електронних (цифрових) освітніх ресурсів

ПРН10. Визначати оптимальні зміст і форми професійного розвитку, критерії результативності власного навчання, працювати над саморозвитком та самовдосконаленням, активно долучатися до діяльності професійних спільнот

ПРН11. Застосовувати в педагогічній діяльності наукові методи пізнання, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та інтерпретувати результати, створювати моделі та вивчати їхню дієвість

ПРН12. Здатність до соціальної взаємодії, займати активну громадянську позицію та робити усвідомлений вибір в умовах сучасного політичного плюралізму.

ПРН13. Здатність до практичного застосування нових ідей, пропозицій, освітніх практик з метою цілеспрямованого вдосконалення, безперервного і самоорганізованого навчання.

ПРН14. Здатність до співпраці та інтеграції в прагненні до мети спільно з іншими людьми, відомствами, організаціями, активної участі у командній роботі, безвідносно до фонових знань та бачень визначених завдань.

3. Програма освітнього компоненту

3.1. Денна форма навчання

№	Теми	Лекції	Семінарські	Самостійна робота
1	Тема 1. Філософські засади демократичного врядування.	2	4	7
2	Тема 2. Права людини. Міжнародні пакти про права людини.	2	4	8
3	Тема 3. Конституціоналізм, ліберальна демократія та їх розвиток в Україні.	2	4	7
4	Тема 4. Система демократії в Україні та механізм її реалізації.	2	4	7
5	Тема 5. Характеристики громадянського суспільства.	2	4	7
6	Тема 6. Роль громадянського суспільства у демократичних реформах у країнах Східної Європи. Виклики для громадянського суспільства.	2	4	7
7	Тема 7. Громадянськість та демократія.	2	6	7
8	Тема 8. Активне громадянське населення.	4	6	16
	Всього за курсом	18	36	66

3.2. Заочна форма навчання

	Теми	Лекції	Семінарські	Самостійна робота
1	Тема 1. Філософські засади демократичного врядування. Інтерактивні технології кооперативного навчання.		2	11
2	Тема 2. Права людини. Міжнародні пакти про права людини. Технології ситуативного моделювання.	2		12
3	Тема 3. Конституціоналізм, ліберальна демократія та їх розвиток в Україні. Інтерактивні технології колективно-групового навчання.		2	12
4	Тема 4. Система демократії в Україні та механізм її реалізації. Технології опрацювання дискусійних питань.		2	11
5	Тема 5. Характеристики громадянського суспільства. Інформаційно-комунікаційні технології.			12
6	Тема 6. Роль громадянського суспільства у демократичних реформах у країнах Східної Європи. Виклики для громадянського суспільства. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання.		2	12
7	Тема 7. Громадянськість та демократія. Інтерактивні методи мобільної освіти.		2	12
8	Тема 8. Активне громадянське населення.		2	24
	Всього за курсом	2	12	106

4. Зміст освітнього компоненту

Денна форма

4.1. План лекцій

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Філософські засади демократичного врядування Природний стан та суспільний договір. Концепція та походження влади. Філософські засади демократичного урядування (Дж. Локк, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо). Концепція розумного егоїзму. Створення та еволюція демократії. Роль довіри між владою та громадянами у демократичному суспільстві. Поняття «суспільство». Формування суспільства та держави-нації. Характер відносин особистості та держави. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства. Роль державної влади в умовах демократії: забезпечення безпеки та порядку, захист приватної власності та прав людини, захист вразливих верств населення, забезпечення економічного добробуту. Підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами. Принципи демократії (громадська участь, рівність, політична толерантність, підзвітність, прозорість, регулярні чесні та вільні вибори, економічна свобода, протидія зловживанню службовими повноваженнями, визнання результатів виборів, права людини, багатопартійні системи, верховенство права, правове закріплення прав людини). Сучасна демократія. Інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, карусель, акваріум, два-чотири-усі разом, робота в малих групах, синтез думок).
2	Тема 2 Права людини. Міжнародні пакти про права людини Сутність та природа прав людини. Еволюція прав людини. Покоління прав людини. Індивідуальні та колективні права. Сутність громадянських, політичних, соціально-

	економічних та культурних прав людини. Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати. Негативні та позитивні права. Дискусія щодо того, чи може обмеження прав людини бути виправданим. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини. Еволюція прав людини на українських землях. Формування Організації Об'єднаних Націй. Основні документи в галузі захисту прав людини: Загальна декларація прав людини, Європейська Конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Системи захисту прав людини: універсальна та регіональні. Європейський суд з прав людини. Національні механізми захисту прав людини: дієве законодавство, правоохоронні органи, судова система, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, громадські організації. Особливості захисту прав вразливих верств населення. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Конвенція про права осіб з інвалідністю. Захист прав людини під час воєнних дій. Технології ситуативного моделювання (рольові та ділові ігри, організаційнодіяльнісні ігри, ігрове моделювання явищ, розігрування ситуацій).
3	Тема 3. Конституціоналізм, ліберальна демократія та їх розвиток в Україні Теорія конституціоналізму (Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є), конституція та її роль у державі. Поділ влади та політичні режими. Форми правління: президентська, парламентська, змішана. Загрози демократії (популізм, авторитаризм та тоталітаризм, низький рівень залученості громадян, тощо) та підтримка її сталого розвитку. Україна та конституціоналізм. Розвиток конституціоналізму на українських землях (Руська правда, Литовські Статути, Конституція Пилипа Орлика, Універсали Української Народної Республіки, Конституції СРСР, Конституція України та етапи її трансформації). Поділ влади в Україні. Суверенітет народу як засадничий принцип української Конституції. Інтерактивні технології колективно-групового навчання (форми роботи: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Незакінчені речення», «Дерево рішень»).
4	Тема 4. Система демократії в Україні та механізм її реалізації Законодавча, виконавча та судова влада в Україні, Президент України. Державна влада та місцеве самоврядування. Система стримувань і противаг. Адміністративно-територіальний поділ держави. Адміністративно- територіальний поділ України. Вибори, виборчі системи, політичні партії та їхні функції. Роль виборів у демократії. Політичні партії та формування партійної системи в Україні. Прозорість влади. Риси демократичного і недемократичного режимів. Підзвітність влади. Демократичне врядування. Роль влади у вирішенні проблем суспільства. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України. Розвиток навичок з ідентифікації та аналізу суспільно важливих проблем, співвідповідальності уряду та громадян за їх вирішення. Оцінка ефективності виконання державою своїх функцій. Технології опрацювання дискусійних питань (метод «Прес», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія в стилі телевізійного токшоу», дебати).
5	Тема 5. Характеристики громадянського суспільства Підходи до визначення та характеристики громадянського суспільства (Аристотель, Дж. Локк, Т. Гобс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегель, К. Маркс, Ю. Габермас). Типи організацій громадянського суспільства. Дискусія про виключність деяких типів організацій

	(політичних партій, релігійних організацій, профспілок, медіа тощо) до громадянського суспільства. Умови для розвитку громадянського суспільства. Свобода об'єднань та свобода слова. Делегування соціальної відповідальності та децентралізація влади. Культура довіри та співпраці. Історичний огляд розвитку громадянського суспільства у Європі. Роль громадянського суспільства у розбудові демократії (В. Гавел). Функції громадянського суспільства за Ларрі Даймондом. Інформаційно-комунікаційні технології (аудіо- і відеоматеріали, онлайн-тести, мобільні програми, онлайн платформи і ресурси, використання QR-кодів).
6	Тема 6. Роль громадянського суспільства у демократичних реформах у країнах Східної Європи. Виклики для громадянського суспільства Огляд та аналіз громадських рухів у комуністичній Європі. Історія Польщі: Рух «Солідарність». Історія Чехословаччини та Вацлава Гавела. Історія Румунії. Україна та «революція на граніті». Соціальний капітал: його поняття, характеристика, роль та функції. Виклики для громадянського суспільства в умовах демократії. Історичні передумови формування громадянського суспільства в Україні. Сучасний стан громадянського суспільства в Україні. Вплив громадянського суспільства на владу в Україні. Молодь та громадянське суспільство Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання Content and Language Learning (CLIL).
7	Тема 7. Громадянськість та демократія Визначення громадянськості. Обов'язки громадян в умовах демократії. Переваги громадської участі. Роль влади у створенні умов для громадської участі. Урядування, скероване на громадян. Рівні залучення громадян владою: від маніпуляції до делегування повноважень та громадського контролю. Громадянська культура. Громадянські чесноти. Концепції громадянськості за Джоелом Вестхаймером та Йозефом Кагне: громадянин, який несе особисту відповідальність; громадянин, який бере активну участь; громадянин, орієнтований на справедливість та правосуддя. Оцінка рівня власної залученості. Інтерактивні методи мобільної освіти (метод проєктів, дослідницьке, кооперативне «перевернуте» навчання).
8	Тема 8. Активне громадянське населення Громадська участь в Україні: історія та сучасний стан. Форми громадської участі, доступні в Україні (мирні збори, громадські об'єднання, звернення, вибори, громадські слухання, бюджет участі тощо), їх правове регулювання та практичне застосування. Поінформоване громадянство. Активність громадян та ефективність громадської участі в Україні. Рольова гра «Агора: Демократична процедура прийняття закону у Верховній Раді України».

4.2. План семінарських занять

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Філософські засади демократичного врядування. Питання для обговорення: 1. Природний стан та суспільний договір. 2. Створення та еволюція демократії. 3. Роль державної влади в умовах демократії. 4. Принципи демократії.

	Питання для самоконтролю: 1. Які концепції походження влади вам відомі? 2. В чому відмінність у поглядах на засади демократичного урядування Дж. Локка, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо? У чому суть концепції розумного егоїзму? 3. Чому довіра між владою та громадянами є важливою у демократичному суспільстві? 4. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи? 5. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства? 6. Яка роль державної влади в умовах демократії? 7. Які підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами вам відомі? 8. Які принципи демократії ви знаєте? Дайте визначення понять: абсолютна монархія, багатопартійні системи, верховенство права, вільні вибори, влада, визнання результатів виборів, громадська участь, демократія, економічна загальне благо, ліберальна демократія, суспільство, права людини, правове закріплення прав людини, принципи демократії, політична толерантність, підзвітність, прозорість, протидія зловживанню службовими повноваженнями, природний стан, рівність, регулярні чесні вибори, свобода, суспільний договір. Практичне завдання: Інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, карусель, акваріум, два-чотири-усі разом, робота в малих групах, синтез думок).
2	Тема 2. Права людини. Міжнародні пакти про права людини. Питання для обговорення: 1. Сутність та природа прав людини. 2. Зобов'язання держави щодо прав людини. 3. Особливості захисту прав вразливих верств населення. 4. Основні міжнародні та національні документи в галузі захисту прав людини. Питання для самоконтролю: 1. Що таке права людини? 2. Які покоління прав людини вам відомі? 3. Як співвідносяться індивідуальні та колективні права? 4. У чому сутність громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав людини? 5. Які зобов'язання держави щодо прав людини вам відомі? 6. Чи може обмеження прав людини бути виправданим? 7. Які основні міжнародні та національні нормативно-правові документи в галузі захисту прав людини вам відомі? 8. Які особливості захисту прав вразливих верств населення ви можете визначити? Дайте визначення понять: гідність, громадянські (особисті) права, демократія, індивідуальні права, колективні права, культурні права, негативні права, позитивні права, права людини, покоління прав, політичні права, свобода, соціальні та економічні права, рівність, толерантність, справедливість. Практичне завдання: Технології ситуативного моделювання (рольові та ділові ігри, організаційнодіяльнісні ігри, ігрове моделювання явищ, розігрування ситуацій).
3	Тема 3. Конституціоналізм, ліберальна демократія та їх розвиток в Україні. Питання для обговорення: 1. Теорія конституціоналізму, конституція та її роль у державі.

	2. Україна та конституціоналізм. 3. Поділ влади в Україні Питання для самоконтролю: 1. Що означає поняття «конституція»? 2. Що таке конституціоналізм? 3. Які види політичних режимів вам відомі? 4. Які форми правління ви знаєте? 5. Які існують загрози демократії? Дайте визначення понять: авторитаризм, конституція, конституціоналізм, політичні режими, популізм, суверенітет, тоталітаризм, форми правління. Практичне завдання: Інтерактивні технології колективно-групового навчання (форми роботи: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Незакінчені речення», «Дерево рішень»).
4	Тема 4. Система демократії в Україні та механізм її реалізації. Питання для обговорення: 1. Гілки влади та система місцевого самоврядування в Україні. 2. Адміністративно-територіальний поділ держави. 3. Вибори, виборчі системи, політичні партії та їхні функції. 4. Характеристика демократичного і недемократичного режимів. Питання для самоконтролю: 1. Який конституційний механізм розподілу державної влади в Україні? 2. В чому відмінності між органами державної влади та місцевого самоврядування? 3. У чому полягає головна ідея системи стримувань і противаг? 4. Який адміністративно-територіальний поділ України? 5. Яку роль відіграють вибори у демократії? 6. Які особливості формування партійної системи в Україні? 7. Що таке прозорість влади? 8. Які риси демократичного і недемократичного режимів? 9. Як жителі громад та представники громадських організацій можуть оцінювати прозорість та підзвітність місцевої влади за основними сферами діяльності? 10. Яка роль влади у вирішенні проблем суспільства? 11. Який сучасний стан соціально-економічного розвитку України? 12. Як оцінити ефективність виконання державою своїх функцій? Дайте визначення понять: адміністративно-територіальний поділ держави, безпосередня демократія, вертикальний розподіл органів влади, візування / контрасигнація, види партійних систем, виконавча влада, вибори, виборче право, виборчі системи, горизонтальний розподіл органів влади, державна влада, законодавча влада, змішана виборча система, імпічмент, компетенції органів місцевого самоврядування, Конституційний Суд, мажоритарна виборча система, народовладдя, органи публічного врядування, органи законодавчої влади, органи виконавчої влади, президент, місцеве самоврядування, політичні партії, представницька демократія, пряма демократія, принцип прозорості, пропорційна виборча система, функції держави. Практичне завдання: Технології опрацювання дискусійних питань (метод «Прес», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія в стилі телевізійного токшоу», дебати).
5	Тема 5. Характеристики громадянського суспільства. Питання для обговорення: 1. Підходи до визначення та характеристики громадянського суспільства

	(Аристотель, Дж. Локк, Т. Гобс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегель, К. Маркс, Ю. Габермас). 2. Типи організацій громадянського суспільства 3. Умови для розвитку громадянського суспільства 4. Історичний огляд розвитку громадянського суспільства у Європі. Питання для самоконтролю: 1. В чому полягає відмінність у поглядах на громадянське суспільство Аристотеля, Дж. Локка, Т. Гобса, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегеля, К. Маркса, Ю. Габермаса? 2. Які інститути громадянського суспільства вам відомі? 3. Які типи організацій громадянського суспільства ви можете визначити? 4. У чому полягає виключність деяких типів організацій (політичних партій, релігійних організацій, профспілок, медіа тощо) до громадянського суспільства? 5. Які існують умови для розвитку громадянського суспільства? 6. Що розуміється під поняттям «свобода об'єднань»? 7. Що таке «свобода слова»? 8. Які причини запровадження децентралізації влади? 9. Що формує культуру довіри та співпраці? 10. У чому полягає роль громадянського суспільства у розбудові демократії за В. Гавелом? 11. Які функції громадянського суспільства визначав Ларрі Даймонд? Дайте визначення понять: Децентралізація влади, делегування соціальної відповідальності, громадянське суспільство, свобода об'єднань, свобода слова. Практичне завдання: Інформаційно-комунікаційні технології (аудіо- і відеоматеріали, онлайн-тести, мобільні програми, онлайн платформи і ресурси, використання QR-кодів).
6	Тема 6. Роль громадянського суспільства у демократичних реформах у країнах Східної Європи. Виклики для громадянського суспільства. Питання для обговорення: 1. Огляд та аналіз громадських рухів у комуністичній Європі 2. Соціальний капітал: його поняття, характеристика, роль та функції. 3. Сучасний стан громадянського суспільства в Україні. Питання для самоконтролю: 1. Які громадські рухи у комуністичній Європі вам відомі? 2. Що розуміється під поняттям «соціальний капітал» 3. Які існують виклики для громадянського суспільства в умовах демократії? 4. Які історичні передумови формування громадянського суспільства в Україні? 5. Який сучасний стан громадянського суспільства в Україні? 6. Як впливає громадянське суспільство на владу в Україні? 7. Яка роль молоді у розвитку громадянського суспільства? Дайте визначення понять: громадський рух, громадянське суспільство, соціальний капітал. Практичне завдання: Методика предметно-мовного інтегрованого навчання Content and Language Learning (CLIL).
7	Тема 7. Громадянськість та демократія. Питання для обговорення: 1. Визначення громадянськості. 2. Громадянська культура та громадянські чесноти. 3. Концепції громадянськості за Джоелом Вестхаймером та Йозефом Кагне. 4. Оцінка рівня власної залученості. Питання для самоконтролю:

	1. Які ви знаєте обов'язки громадян в умовах демократії? 2. Які переваги громадянської участі? 3. Яка роль влади у створенні умов для громадської участі? 4. У чому суть урядування, скерованого на громадян? 5. Які рівні залучення громадян владою вам відомі? 6. Яка різниця між трьома типами громадян за Вестгаймером і Кагне? 7. Який ваш рівень власної залученості? Дайте визначення понять: громадянськість, громадська участь, громадянські слухання, громадянська культура, громадянська чеснота, картки громадянського звітування, місцева ініціатива. Практичне завдання: Інтерактивні методи мобільної освіти (метод проєктів, дослідницьке, кооперативне «перевернуте» навчання).
8	Тема 8. Активне громадянське населення. Питання для обговорення: 1. Громадська участь в Україні: історія та сучасний стан 2. Поінформоване громадянство. Питання для самоконтролю: 1. Який сучасний стан громадської участі в Україні? 2. Які форми участі доступні в Україні? 3. Як практичне застосування форм громадської участі? 4. Як впливає активність громадян та ефективність громадської участі в Україні? Дайте визначення понять: бюджет участі, громадські об'єднання, звернення, вибори, громадські слухання, мирні збори, поінформоване громадянство. Практичне завдання: Рольова гра «Агора: Демократична процедура прийняття закону у Верховній Раді України».

Заочна форма

4.3. План лекцій

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Права людини. Міжнародні пакти про права людини Сутність та природа прав людини. Еволюція прав людини. Покоління прав людини. Індивідуальні та колективні права. Сутність громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав людини. Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати. Негативні та позитивні права. Дискусія щодо того, чи може обмеження прав людини бути виправданим. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини. Еволюція прав людини на українських землях. Формування Організації Об'єднаних Націй. Основні документи в галузі захисту прав людини: Загальна декларація прав людини, Європейська Конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Системи захисту прав людини: універсальна та регіональні. Європейський суд з прав людини. Національні механізми захисту прав людини: дієве законодавство, правоохоронні органи, судова система, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, громадські організації. Особливості захисту прав вразливих верств населення. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Конвенція про права осіб з інвалідністю. Захист прав людини під час воєнних дій.

	Технології ситуативного моделювання (рольові та ділові ігри, організаційнодіяльнісні ігри, ігрове моделювання явищ, розігрування ситуацій).
--	---

4.4. План семінарських занять

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Філософські засади демократичного врядування. Питання для обговорення: 1. Природний стан та суспільний договір. 2. Створення та еволюція демократії. 3. Роль державної влади в умовах демократії. 4. Принципи демократії. Питання для самоконтролю: 1. Які концепції походження влади вам відомі? 2. В чому відмінність у поглядах на засади демократичного урядування Дж. Локка, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо? У чому суть концепції розумного егоїзму? 3. Чому довіра між владою та громадянами є важливою у демократичному суспільстві? 4. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи? 5. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства? 6. Яка роль державної влади в умовах демократії? 7. Які підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами вам відомі? 8. Які принципи демократії ви знаєте? Дайте визначення понять: абсолютна монархія, багатопартійні системи, верховенство права, вільні вибори, влада, визнання результатів виборів, громадська участь, демократія, економічна загальне благо, ліберальна демократія, суспільство, права людини, правове закріплення прав людини, принципи демократії, політична толерантність, підзвітність, прозорість, протидія зловживанню службовими повноваженнями, природний стан, рівність, регулярні чесні вибори, свобода, суспільний договір. Практичне завдання: Інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, карусель, акваріум, два-чотири-усі разом, робота в малих групах, синтез думок).
2	Тема 2. Конституціоналізм, ліберальна демократія та їх розвиток в Україні. Питання для обговорення: 1. Теорія конституціоналізму, конституція та її роль у державі. 2. Україна та конституціоналізм. 3. Поділ влади в Україні. Питання для самоконтролю: 1. Що означає поняття «конституція»? 2. Що таке конституціоналізм? 3. Які види політичних режимів вам відомі? 4. Які форми правління ви знаєте? 5. Які існують загрози демократії? Дайте визначення понять: авторитаризм, конституція, конституціоналізм, політичні режими, популізм, суверенітет, тоталітаризм, форми правління. Практичне завдання: Інтерактивні технології колективно-групового навчання (форми роботи: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Незакінчені речення», «Дерево рішень»).
3	Тема 3. Система демократії в Україні та механізм її реалізації. Питання для обговорення:

	- Гілки влади та система місцевого самоврядування в Україні. - Адміністративно-територіальний поділ держави. - Вибори, виборчі системи, політичні партії та їхні функції. - Характеристика демократичного і недемократичного режимів. Питання для самоконтролю: - Який конституційний механізм розподілу державної влади в Україні? - В чому відмінності між органами державної влади та місцевого самоврядування? - У чому полягає головна ідея системи стримувань і противаг? - Який адміністративно-територіальний поділ України? - Яку роль відіграють вибори у демократії? - Які особливості формування партійної системи в Україні? - Що таке прозорість влади? - Які риси демократичного і недемократичного режимів? - Як жителі громад та представники громадських організацій можуть оцінювати прозорість та підзвітність місцевої влади за основними сферами діяльності? - Яка роль влади у вирішенні проблем суспільства? - Який сучасний стан соціально-економічного розвитку України? - Як оцінити ефективність виконання державою своїх функцій? Дайте визначення понять: адміністративно-територіальний поділ держави, безпосередня демократія, вертикальний розподіл органів влади, візування / контрастнація, види партійних систем, виконавча влада, вибори, виборче право, виборчі системи, горизонтальний розподіл органів влади, державна влада, законодавча влада, змішана виборча система, імпідмент, компетенції органів місцевого самоврядування, Конституційний Суд, мажоритарна виборча система, народовладдя, органи публічного врядування, органи законодавчої влади, органи виконавчої влади, президент, місцеве самоврядування, політичні партії, представницька демократія, пряма демократія, принцип прозорості, пропорційна виборча система, функції держави. Практичне завдання: Технології опрацювання дискусійних питань (метод «Прес», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія в стилі телевізійного токшоу», дебати).
4	Тема 4. Роль громадянського суспільства у демократичних реформах у країнах Східної Європи. Виклики для громадянського суспільства. Питання для обговорення: - Огляд та аналіз громадських рухів у комуністичній Європі - Соціальний капітал: його поняття, характеристика, роль та функції. - Сучасний стан громадянського суспільства в Україні. Питання для самоконтролю: - Які громадські рухи у комуністичній Європі вам відомі? - Що розуміється під поняттям «соціальний капітал» - Які існують виклики для громадянського суспільства в умовах демократії? - Які історичні передумови формування громадянського суспільства в Україні? - Який сучасний стан громадянського суспільства в Україні? - Як впливає громадянське суспільство на владу в Україні? - Яка роль молоді у розвитку громадянського суспільства? Дайте визначення понять: громадський рух, громадянське суспільство, соціальний капітал. Практичне завдання: Методика предметно-мовного інтегрованого навчання Content and Language Learning (CLIL).
5	Тема 5. Громадянськість та демократія. Питання для обговорення:

	1. Визначення громадянськості. 2. 2. Громадянська культура та громадянські чесноти. 3. 3. Концепції громадянськості за Джоелом Вестхаймером та Йозефом Кагне. 4. Оцінка рівня власної залученості. Питання для самоконтролю: 1. Які ви знаєте обов'язки громадян в умовах демократії? 2. 2. Які переваги громадянської участі? 3. 3. Яка роль влади у створенні умов для громадської участі? 4. У чому суть урядування, скерованого на громадян? 5. Які рівні залучення громадян владою вам відомі? 6. Яка різниця між трьома типами громадян за Вестгаймером і Кагне? 7. Який ваш рівень власної залученості? Дайте визначення понять: громадянськість, громадська участь, громадянські слухання, громадянська культура, громадянська чеснота, картки громадянського звітування, місцева ініціатива. Практичне завдання: Інтерактивні методи мобільної освіти (метод проєктів, дослідницьке, кооперативне «перевернуте» навчання).
6	Тема 6. Активне громадянське населення. Питання для обговорення: 1. Громадська участь в Україні: історія та сучасний стан 2. Поінформоване громадянство. Питання для самоконтролю: 1. Який сучасний стан громадської участі в Україні? 2. Які форми участі доступні в Україні? 3. Як практичне застосування форм громадської участі? 4. Як впливає активність громадян та ефективність громадської участі в Україні? Дайте визначення понять: бюджет участі, громадські об'єднання, звернення, вибори, громадські слухання, мирні збори, поінформоване громадянство. Практичне завдання: Рольова гра «Агора: Демократична процедура прийняття закону у Верховній Раді України».

5.Завдання для самостійної роботи

	Теми	Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Філософські засади демократичного врядування.	8	11
2	Тема 2. Права людини. Міжнародні пакти про права людини.	8	12
3	Тема 3. Конституціоналізм, ліберальна демократія та їх розвиток в Україні.	8	12
4	Тема 4. Система демократії в Україні та механізм її реалізації.	9	11
5	Тема 5. Характеристики громадянського суспільства.	9	12
6	Тема 6. Роль громадянського суспільства у демократичних реформах у країнах Східної Європи. Виклики для громадянського суспільства.	8	12
7	Тема 7. Громадянськість та демократія.	8	12
8	Тема 8. Активне громадянське населення.	8	24
	Всього за курсом	66	106

Під час вивчення освітнього компоненту здобувачі вищої освіти виконують індивідуальне науково-дослідне завдання, що є видом позааудиторної самостійної роботи здобувачів вищої освіти, використовується в процесі вивчення програмного матеріалу освітнього компоненту та є необхідною умовою формування підсумкової оцінки з дисципліни. Виконання індивідуального науково-дослідного завдання сприяє поглибленню та закріпленню теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти при прослуховуванні лекційного курсу та самостійному вивченню дисципліни.

Здобувачам вищої освіти пропонується написати міні-проект, який віддзеркалює особисту позицію здобувача освіти та систему аргументів, на яких ця позиція ґрунтується. У ньому важливо продемонструвати глибоке знання обраної проблеми, збалансоване використання інформації, підпорядкованість її центральній ідеї (тезі), взаємопов'язаність, логічність, самостійність, аргументованість викладених думок і висновків.

Підготовка до написання міні-проекту передбачає ознайомлення з літературою, яка відображає різні підходи до проблеми і бачення її, дає змогу студентові виробити власну позицію і систему її аргументації. Проаналізований та систематизований матеріал викладається як система доказів на користь сформульованої ключової тези автора. Тема має бути розкрита без пропуску логічних ланок, тому, починаючи працювати над міні-проектом, необхідно чітко визначити його головну ідею, а також тези, що її обґрунтовують. Їх необхідно підтверджувати фактами, думками науковців, аналізом практичного досвіду, уникаючи безсистемного їх викладення без достатнього осмислення та узагальнення. Одна теза не повинна суперечити іншій, а кожен новий доказ має бути належно аргументованим, впливати з попереднього.

Обсяг міні-проекту – 7-10 стор. основного тексту, 14 шрифт, інтервал 1,5, поля по 2 см.

Основні вимоги – самостійність виконання; опрацювання джерел, а не коментарів до них. Документ може супроводжуватися наочністю: презентацією, інфографікою, відео, фото, таблицями, картами чи графіками.

Критерії оцінки: виконання технічних вимог, авторські судження та оцінки, відсутність плагіату.

Опорні проблеми

1. Визначення прав людини.
2. Еволюція прав людини в Україні.
3. Ситуація із захистом прав людини в Україні.
4. Механізми захисту прав людини в Україні.
5. Роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
6. Уроки історії від демократії та тоталітаризму.
7. Оцінка змін до конституції України.
8. Наскільки широким може бути право на свободу вираження та об'єднань?
9. Як громадянське суспільство може допомогти в здійсненні демократичної реформи.
10. Конкретний приклад: аналіз громадських організацій.
11. Соціальний капітал, побудова соціальних мереж і користь від цього.
12. Організації громадянського суспільства.
13. Оцінка методів громадянської участі.
14. Визначення упередженості у новинах.
15. Конкретний приклад: методи врядування, орієнтовані на громадян.

6. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є екзамен, який проводиться в усній формі. Робота здобувачів вищої освіти оцінюється за підсумками виконання основних видів завдань. Якщо здобувач вищої освіти не відвідував курс лекцій, семінарські заняття та не виконав контрольні заходи, а отже, не набрав необхідної кількості балів, то він, за рішенням кафедри, не допускається до складання екзамену.

Питання для підготовки до екзамену

1. Природний стан та суспільний договір.
2. Концепція та походження влади.
3. Філософські засади демократичного урядування: Дж. Локк.
4. Філософські засади демократичного урядування: Т. Гоббс.
5. Філософські засади демократичного урядування: Ж.-Ж. Руссо.
6. Концепція розумного егоїзму.
7. Створення та еволюція демократії.
8. Роль довіри між владою та громадянами у демократичному суспільстві.
9. Поняття «суспільство». Формування суспільства та держави-нації.
10. Характер відносин особистості та держави.
11. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи.
12. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства.
13. Роль державної влади в умовах демократії: забезпечення безпеки та порядку, захист приватної власності та прав людини, захист вразливих верств населення, забезпечення економічного добробуту.
14. Підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами.
15. Принципи демократії.
16. Сучасна демократія: поняття, характеристика.
17. Сутність та природа прав людини.
18. Еволюція прав людини: покоління прав людини.
19. Індивідуальні та колективні права.
20. Сутність громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав людини.
21. Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати.
22. Негативні та позитивні права.
23. Чи може обмеження прав людини бути виправданим.
24. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини.
25. Еволюція прав людини на українських землях.
26. Формування Організації Об'єднаних Націй.
27. Основні документи в галузі захисту прав людини: загальна характеристика.
28. Загальна декларація прав людини: суть та значення.
29. Європейська Конвенція з прав людини: суть та значення.
30. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: суть та значення.
31. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: суть та значення.
32. Системи захисту прав людини: універсальна та регіональні
33. Європейський суд з прав людини.
34. Національні механізми захисту прав людини.
35. Особливості захисту прав вразливих верств населення.
36. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.
37. Конвенція про права дитини.
38. Рамкова конвенція про захист національних меншин.
39. Конвенція про права осіб з інвалідністю.
40. Захист прав людини під час воєнних дій.
41. Теорія конституціоналізму (Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є), конституція та її роль у державі.
42. Поділ влади та політичні режими.

43. Форми правління: президентська, парламентська, змішана.
44. Загрози демократії (популізм, авторитаризм та тоталітаризм, низький рівень залученості громадян, тощо) та підтримка її сталого розвитку.
45. Розвиток конституціоналізму на українських землях (Руська правда, Литовські Статути, Конституція Пилипа Орлика, Універсали Української Народної Республіки, Конституції СРСР, Конституція України та етапи її трансформації).
46. Поділ влади в Україні. Суверенітет народу як засадничий принцип української Конституції.
47. Законодавча, виконавча та судова влада в Україні, Президент України.
48. Державна влада та місцеве самоврядування.
49. Система стримувань і противаг.
50. Адміністративно-територіальний поділ держави.
51. Адміністративно-територіальний поділ України.
52. Вибори, виборчі системи, політичні партії та їхні функції.
53. Роль виборів у демократії.
54. Політичні партії та формування партійної системи в Україні.
55. Прозорість влади.
56. Риси демократичного і недемократичного режимів.
57. Підзвітність влади. Демократичне врядування.
58. Роль влади у вирішенні проблем суспільства.
59. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України.
60. Оцінка ефективності виконання державою своїх функцій.
61. Підходи до визначення та характеристики громадянського суспільства (Аристотель, Дж. Локк, Т. Гобс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегель, К. Маркс, Ю. Габермас).
62. Типи організацій громадянського суспільства.
63. Дискусія про виключність деяких типів організацій громадянського суспільства (політичних партій, релігійних організацій, профспілок, медіа тощо)
64. Загальна характеристика умов для розвитку громадянського суспільства.
65. Свобода об'єднань та свобода слова.
66. Історія Чехословаччини та Вацлава Гавела.
67. Історичні передумови формування громадянського суспільства в Україні.
68. Сучасний стан громадянського суспільства в Україні.
69. Вплив громадянського суспільства на владу в Україні.
70. Молодь та громадянське суспільство.
71. Визначення громадянськості.
72. Обов'язки громадян в умовах демократії.
73. Переваги громадської участі.
74. Роль влади у створенні умов для громадської участі.
75. Урядування, скероване на громадян.
76. Рівні залучення громадян владою: від маніпуляції до делегування повноважень та громадського контролю.
77. Громадянська культура. Громадянські чесноти.
78. Концепція громадянськості за Джоелом Вестхаймером.
79. Концепція громадянськості за Йозефом Кагне.
80. Громадська участь в Україні: історія та сучасний стан.
81. Форми громадської участі, доступні в Україні (мирні збори, громадські об'єднання, звернення, вибори, громадські слухання, бюджет участі тощо), їх правове регулювання та практичне застосування.
82. Поінформоване громадянство.
83. Активність громадян та ефективність громадської участі в Україні.
84. Інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, карусель, акваріум, два-чотири-усі разом, робота в малих групах, синтез думок).

85. Технології ситуативного моделювання (рольові та ділові ігри, організаційнодіяльнісні ігри, ігрове моделювання явищ, розігрування ситуацій).

86. Інтерактивні технології колективно-групового навчання («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Незакінчені речення», «Дерево рішень»).

87. Технології опрацювання дискусійних питань («Прес», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія в стилі телевізійного токшоу», дебати).

88. Інформаційно-комунікаційні технології (аудіо- і відеоматеріали, онлайн-тести, мобільні програми, онлайн платформи і ресурси, використання QR-кодів).

89. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання Content and Language Learning (CLIL).

90. Інтерактивні методи мобільної освіти (метод проєктів, дослідницьке, кооперативне «перевернуте» навчання).

Кожне питання у білеті оцінюється в 10 балів.

Приклад екзаменаційного білету

<u>ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ</u> <u>ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ</u> Рівень вищої освіти другий: <u>магістерський</u> Спеціальність <u>014 «Середня освіта»</u> Спеціалізація <u>014.03 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»</u> Семестр <u>10</u> Освітній компонент <u>«Інтерактивні методи викладання громадянської освіти»</u> ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № _____ 1. Свобода об'єднань та свобода слова. 2. Поінформоване громадянство. 3. Громадська участь в Україні: історія та сучасний стан. 4. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання Content and Language Learning (CLIL). Затверджено на засіданні кафедри <u>історії</u> Протокол № _____ від _____ 20__ року Завідувач кафедри _____ Ірина МІРОНОВА Екзаменатор _____ Інна ПІДБЕРЕЗНИХ

7. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

Денна форма:

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семінарські заняття	18 семінарських занять. Максимальна кількість балів на семінарі – 3 (18*3)	54
2	Індивідуальне завдання	Оцінювання: 4 бали – написання роботи, 2 бали – захист (4+2)	6
3	Екзамен	У кожному екзаменаційному білеті по 4 питання. Кожне питання оцінюється по 10 балів.	40
	Всього		100

Опитування та виступи на семінарських заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння здобувачів вищої освіти самостійно опрацьовувати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 3 бали. Критеріями для оцінювання виступають:

Оцінка «відмінно» (3 бали) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- у повному обсязі (на 100 %) підготував семінарське заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему;
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) запитання, при цьому під час підготовки використав додаткову літературу, добре ознайомився з конспектом лекції;
- правильно (без помилок) виконав вправу чи завдання, обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «добре» (2 бали) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 75 % семінарського заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему, але при цьому допустив неточності у формулюванні визначень, понять і явищ,
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки добре ознайомився з конспектом лекції, але не користувався додатковою літературою,
- загалом правильно виконав вправу чи завдання, допустивши 1-2 помилки, проте обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «задовільно» (1 бал) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 50 % семінарського заняття, загалом розкрив поставлену перед ним проблему, але під час відповіді допустив низку помилок, або пропустив важливі факти, або не зміг пояснити сутність того чи іншого явища;
- дав неповну (часткову) відповідь на контрольне (-і) питання, що потребувало суттєвих доповнень чи коментарів збоку викладача чи інших здобувачів вищої освіти, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури, погано ознайомився з конспектом лекції;
- виконав вправу чи завдання зі значною кількістю помилок або неточностей, не зміг обґрунтувати (або частково обґрунтував) хід власних думок.

Оцінка (0 балів) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував семінарське заняття в обсязі, меншому за 25 %, відповідно до змісту не розкрив поставленої перед ним проблеми або відмовився відповідати;
- дав неправильну (нелогічну) відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури або відмовився відповідати;
- неправильно (зі значною кількістю помилок чи неточностей) виконав вправу чи завдання, не зміг пояснити хід виконання або зовсім не виконав вправи чи завдання.

Критеріями оцінювання самостійної роботи (індивідуально науково-дослідних робіт) виступають:

- повнота розкриття матеріалу (50 % оцінки);
- правильність застосування одержаних теоретичних знань на практиці (25 % оцінки);
- обґрунтованість висновків (25 % оцінки).

Критерії оцінювання індивідуально науково-дослідної роботи

- **10 балів** виставляється якщо виконані всі вимоги до написання документу; позначена проблема та обґрунтована її актуальність; зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему та логічно викладені авторські судження та оцінки; кожен аргумент підтверджений не менш ніж двома конкретними прикладами, що дозволяють використати їх як основу для аргумента; сформульовано висновки; тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотриманні вимоги до зовнішнього оформлення. Проект супроводжується наочністю: наприклад, презентацією, інфографікою, відео, фото, таблицями тощо. Відсутність плагіату.

- **8-9 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені незначні недоліки. Зокрема, не витриманий обсяг роботи; є упущення в оформленні.
- **6-7 балів** виставляється, якщо основні вимоги до роботи виконані, але при цьому допущені значні недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність в судженнях, не витриманий обсяг роботи; є упущення в оформленні.
- **4-5 балів** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до написання роботи. Зокрема, тема висвітлена лише частково. Відсутній висновок.
- **2-3 бали** виставляється якщо є істотні відступи від вимог до написання роботи. Зокрема, допущені фактичні помилки у змісті роботи, відсутній висновок.
- **0-1 бали** виставляється, якщо тема проєкту не розкрита, виявляється істотне нерозуміння проблеми.

Заочна форма:

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семінарські заняття	6 семінарських занять. Максимальна кількість балів на семінарі – 9 (6*9)	54
2	Контрольна робота	Оцінювання: 4 бали – написання роботи, 2 бали – захист (4+2)	6
3	Екзамен	У кожному екзаменаційному білеті по 4 питання. Кожне питання оцінюється по 10 балів.	40
	Всього		100

Опитування та виступи на семінарських заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння здобувачів вищої освіти самостійно опрацьовувати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 9 балів. Критеріями для оцінювання виступають:

Оцінка «відмінно» (8-9 балів) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- у повному обсязі (на 100 %) підготував семінарське заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему;
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) запитання, при цьому під час підготовки використав додаткову літературу, добре ознайомився з конспектом лекції;
- правильно (без помилок) виконав вправу чи завдання, обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «добре» (5-7 балів) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 75 % семінарського заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему, але при цьому допустив неточності у формулюванні визначень, понять і явищ,
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки добре ознайомився з конспектом лекції, але не користувався додатковою літературою,
- загалом правильно виконав вправу чи завдання, допустивши 1-2 помилки, проте обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «задовільно» (2-4 бали) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 50 % семінарського заняття, загалом розкрив поставлену перед ним проблему, але під час відповіді допустив низку помилок, або пропустив важливі факти, або не зміг пояснити сутність того чи іншого явища;
- дав неповну (часткову) відповідь на контрольне (-і) питання, що потребувало суттєвих доповнень чи коментарів збоку викладача чи інших здобувачів вищої освіти, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури, погано ознайомився з конспектом лекції;

- виконав вправу чи завдання зі значною кількістю помилок або неточностей, не зміг обґрунтувати (або частково обґрунтував) хід власних думок.

Оцінка (0-1 бали) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував семінарське заняття в обсязі, меншому за 25 %, відповідно до змісту не розкрив поставленої перед ним проблеми або відмовився відповідати;
- дав неправильну (нелогічну) відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури або відмовився відповідати;
- неправильно (зі значною кількістю помилок чи неточностей) виконав вправу чи завдання, не зміг пояснити хід виконання або зовсім не виконав вправи чи завдання.

Критеріями оцінювання контрольної роботи (індивідуально науково-дослідних робіт) виступають:

- повнота розкриття матеріалу (50 % оцінки);
- правильність застосування одержаних теоретичних знань на практиці (25 % оцінки);
- обґрунтованість висновків (25 % оцінки).

Критерії оцінювання контрольної роботи

- **10 балів** виставляється якщо виконані всі вимоги до написання документу; позначена проблема та обґрунтована її актуальність; зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему та логічно викладені авторські судження та оцінки; кожен аргумент підтверджений не менш ніж двома конкретними прикладами, що дозволяють використати їх як основу для аргумента; сформульовано висновки; тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотриманні вимоги до зовнішнього оформлення. Проєкт супроводжується наочністю: наприклад, презентацією, інфографікою, відео, фото, таблицями тощо. Відсутність плагіату.

- **8-9 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені незначні недоліки. Зокрема, не витриманий обсяг роботи; є упущення в оформленні.

- **6-7 балів** виставляється, якщо основні вимоги до роботи виконані, але при цьому допущені значні недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність в судженнях, не витриманий обсяг роботи; є упущення в оформленні.

- **4-5 балів** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до написання роботи. Зокрема, тема висвітлена лише частково. Відсутній висновок.

- **2-3 бали** виставляється якщо є істотні відступи від вимог до написання роботи. Зокрема, допущені фактичні помилки у змісті роботи, відсутній висновок.

- **0-1 бали** виставляється, якщо тема проєкту не розкрита, виявляється істотне незрозуміння проблеми.

Критерії оцінювання екзамену:

- **40 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо дані правильні, повні та глибокі відповіді на всі теоретичні питання відповідно до навчальної програми дисципліни, немає помилок у виконанні, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності;

- **30-39 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо здобувачем вищої освіти дані правильні, повні відповіді на всі теоретичні питання

індивідуального завдання відповідно до навчальної програми дисципліни, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені незначні похибки при відповіді;

- **25-29 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти при твердому і досить повному знанні проблеми, відсутності характерних неточностей при відповідях на питання екзаменаційного білета та на поставлені додаткові питання, умінні в основному пов'язувати теоретичний матеріал з практичними завданнями, стоять в сучасних умовах, володінні понятійним апаратом, знанні основної літератури; якщо на запропоновані теоретичні питання дані правильні, але неповні відповіді; матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені несуттєві похибки або неточності у відповідях, допущена незначна помилка;

- **20-24 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при достатньому знанні навчального матеріалу, відсутності грубих помилок при відповідях на питання екзаменаційного білету, уміння підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, знанні основних понять та категорій; якщо відповіді на теоретичні питання в цілому правильні, але неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки, допущені одна – дві несуттєві помилки;

- **15-19 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання неповні, допущені неточності у формулюваннях та логічні похибки;

- **10-14 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при наявності грубих помилок у відповідях на теоретичні питання екзаменаційного білету, які свідчать про неправильне розуміння суті проблеми, невмінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, незнанні основного категоріального апарату, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу;

- **0-9 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

9. Рекомендовані джерела інформації

Нормативно-правові акти:

1. Виборчий кодекс України: Закон від 19.12.2019 (із змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
2. Декларація ООН з освіти та виховання в області прав людини https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hr_education.shtml
3. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoi-osviti-i300920-898>
4. Загальна декларація прав людини: Прийняття від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Заява Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких»: Постанова Верховної Ради України від 02 травня 2023 року № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-IX#n10>
6. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
7. Конституція України: Основний закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
9. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#n8>
10. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 893-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
13. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
14. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
15. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 № 5475-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>
16. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>
17. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05. 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
19. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
20. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ МОН України від 29.08.2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>
21. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання. Наказ МОН України від 02.08.2024 N 1093 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463_777818.pdf

22. Про затвердження Рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 16.05.2024 р. № 701. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-vykorystannia-modyfikovanykh-prohram-z-ukrainskoi-movy-ukrainskoi-literatury-istorii-ukrainy-heohrafii-dlia-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>

23. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10.09.2019 № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text>

24. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

25. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

26. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>

27. Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00303>

Основні інформаційні джерела:

1. Використання електронних освітніх матеріалів у освітньому процесі: сучасні підходи і технології Нової української школи. Випуск 1: Навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 117 с. URL: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/metodychni-rekomendacziyi.pdf>

2. Громадянська освіта та методика її навчання : Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / За загальною редакцією Т. В. Бакка, Т. В. Мелещенко. К. : УОБЦ «Оріон», 2019. 320 с.: іл. URL: https://go.gromadosvita.org.ua/GROMAD_OSVITA.pdf

3. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. (наказ Міністерства освіти і науки від 03.08.2022 № 698) URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>

4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році 7. Громадянська та історична освітня галузь. Додаток до листа МОН від 30.08.2024 1.1/15776-24. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66d/ffe/c4c/66dffe4c92d2958213439.pdf>

5. Компас. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichnashkola/Navchal-ni-materiali>

6. Компасіто. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichnashkola/Navchal-ni-materiali>

7. Методичні матеріали для інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас): посібник/автор-укладач Т. Ремех. IREX. Київ, 2022. URL: https://static1.squarespace.com/static/627a2e40fe005402b6dbb84a/t/63ca8d286e03662b6d314e4b/1674218822714/IREX_book_2023_digital.pdf

8. Медіаосвіта в огні. Методичні рекомендації для вчителів курсу «Громадянська освіта»/«Історія». Навчально-методичний посібник / Потапова В. І., Дегтярьова Г. А., Мокрогуз О. П., Желіба О. В., Ковач І. М./ за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 61 с.

9. Мокрогуз О. П., Желіба О. В., Запорожченко М. В. Основи медіаінформаційної грамотності, 10–11 класи. Посібник для вчителя / за загал. ред. В. І. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 133 с.

10. Скажи своє слово. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichnashkola/Navchal-ni-materiali>

11. Закладинок. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichnashkola/Navchal-ni-materiali>

12. Інфомедійна грамотність онлайн: посібник для тренера / за заг. ред. Тараненко О. / Розроблено в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ : IREX, 2021. 400 с. https://filter.mkp.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/Id-e_online_curriculum_6s_8-1.pdf

13. Освіта у сфері прав людини у шкільній системі Європи, Центральної Азії та Північної Америки: збірник прикладів кращих практик (2009) – посібник, розроблений Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ спільно з Радою Європи, Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини та ЮНЕСКО. URL: <http://www.osce.org/ru/odihr/102230?download=true>

14. Керівні принципи освіти в галузі прав людини для систем середньої школи (2012), розроблені Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. URL: <http://www.osce.org/odihr/93969>

15. НАТО – сила, що захищає мирних громадян»: <https://natodef.gromadosvita.org.ua/index.html>

Посібники Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і прав людини (ОДГ/ОПЛ):

1. Демократичне врядування в школах. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali> 21

2. Том I з ОДГ/ОПЛ. Навчаючи демократії. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali>

3. Том II з ОДГ/ОПЛ. Зростаємо у демократії. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali>

4. Том III з ОДГ/ОПЛ. Живемо в демократії. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali>

5. Том IV з ОДГ/ОПЛ. Беремо участь у демократії. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali>

6. Том V з ОДГ/ОПЛ. Досліджуємо права дитини. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali>

7. Том VI з ОДГ/ОПЛ. Навчання демократії. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwedo/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali>

8. Освіта для демократичного громадянства: посіб. для підготов. вчителів з питань освіти для демократ. громадянства та освіти з прав людини (вдосконалена версія – вересень 2007) / [Р. Голлоб, Е. Хаддлестон, П. Крапф та ін.] ; пер. з англ. та адапт. Л. М. Ващенко ; за ред. Е. Хаддлестона; заг. ред. укр. версії: Н. Г. Протасова. К. : НАДУ, 2009. 92 с. URL: <http://osvita.khpg.org/files/docs/1366804266.pdf>

Додаткова література:

1. Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно аксіологічний аналіз: монографія. Харків: Право, 2018. 384 с.

2. Вихристюк М., Сальник І. Запровадження технологій мобільного навчання. *Наукові записки молодих учених*. 2022. № 10. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1977>

3. Гурнікевич, Я., Плиська, Ю. Громадянська освіта у Польщі, здійснювана через Інтернет (на прикладі центру громадянської освіти). URL: http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/21_1/07_gurnikewicz_plyska.pdf

4. Дубровський, В. Філософія стандартів для громадянської освіти в США. URL: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=7846

5. Жадько О.А. Роль громадянської освіти як вимога сучасності. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_filos/2009_29/13.html

6. Заболотна, О. Традиційні підходи до громадянської освіти в США і новий американський патріотизм. URL:

<http://independent.academia.edu/OksanaZabolotna/Papers/986457/>

7. Зінорук А. В. Теоретичні аспекти інтерактивних технологій. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 12–13. С. 598–591. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.101>

8. Карнаух, А. Громадянська освіта як засіб формування політичної культури молоді / Український центр політичного менеджменту. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=79&c=1905>

9. Кіянка І. Проблематика громадянської освіти в контексті євроінтеграції українського суспільства. URL: <http://natoua.org/news.php?nid=19>

10. Колган Т.В. Громадянська освіта та виховання школярів. URL: http://kolgantv.blogspot.com/2009/11/blog-post_9052.html

11. Конституційне право України: підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, Ф.В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т.М. Слінько. Х.: Право, 2020. 592 с.

12. Координаційна рада з питань розвитку громадянського суспільства при Президентові України. URL: <http://civilrada.in.ua/?p=686>

13. Молодь діє. Молодіжний інформаційний портал громадянської освіти URL: <http://prev.novadoba.org.ua/citizen/news.php?id=5>

14. Михайлова Л. М., Кочарян А. Б., Савастру Н. І. Вплив мобільності на якість освіти: переваги та виклики в епоху інноваційних технологій. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13 (27). С. 758–768. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-758-768](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-758-768).

15. Іванов М. Що таке «громадянська» і що таке «політична» освіта? URL: <http://ua.textreferat.com/referat-11889.html>

16. Іванов М.С. Політична та громадянська освіта як важливі засоби реалізації демократичного потенціалу виборчого процесу в сучасній Україні. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2006_27/27-2.pdf

17. Інститут громадянської освіти. URL: <http://www.ukma.edu.ua/index.php/nauka/sc-structures/institut-gromadyanskoji-osviti>

18. Інтерактивні технології громадянської освіти. URL: <http://westukr.itgo.com/>

19. Навчаємо демократії: базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів / Р. Голлоб, П. Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер: Пер. з англ. та адапт. Л. І. Паращенко. – К.: Основа, 2011.

20. Національні стандарти основ громадянських прав і держави. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1302876253.pdf>

21. Нітченко А.Г., Новомлинець А.О. Система гарантій конституційного ладу України. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2021: матеріали міжнар. наук.- практ. конф. (м. Чернігів, 22–23 квіт. 2021 р.)* / гол. ред. О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПТС, 2021. С.321-324.

22. Підберезних І. Порівняльне адміністративне право. Глава 2. С. 69-212. *Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні : навчальний посібник : у 2-х томах. Том 2. Спеціальне адміністративне право. Європейське адміністративне право. Порівняльне адміністративне право. Адміністративний процес* / В. Галуцько, П. Діхтєвський, О. Гулак та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька, В. Фелика. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. – 432 с. <https://www.ssaals.com.ua/wp-content/uploads/AP-Tom-2.pdf>

23. Курило І.В., Дручек О.В., Підберезних І.Є. Щодо інструментів публічного адміністрування із застосуванням англійської мови в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2024. С. 578-581. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/137>

24. Підберезних І.Є., Курило І.В., Дручек О.В. Впровадження вивчення англійської мови в процес професійного розвитку державних службовців. *Юридичний науковий*

електронний журнал. 2024. № 9. С. 451-453. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/108>

25. Дручек О. В., Підберезних І. Є., Курило І. В. Інститут англійської мови у публічно-правових відносинах в Україні: історичні, освітні, нормативні аспекти. *Право і суспільство*. 2024. №4. С. 472-480. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.66>

Англійською мовою:

1. Democracy: from Theory to Practice. Course Reader / Lead Author and Editor: Dr. Greer Burroughs. Second edition, revised and expanded (2019) International Foundation for Electoral Systems. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/10/IFES-Ukraine-Democracy-from-Theory-to-Practice-Course-Reader-v2-2019-08-29-Eng.pdf>

2. Iryna Litvinova Andrii Ivanov Alina Suprun Alla Nitchenko Olen Stets (2021) Impact of the pandemic on the personal freedom limitation (Personal freedom includes freedom of mobility). *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research* 11/02- XXIV, pp.40-45

3. Leonard Weinberg, Elizabeth Francis, Eliot Assoudeh. (2020). *Routledge Handbook of Democracy and Security*, Taylor and Francis, 340 p.

4. Melnyk, O., Shakun, N., Herasymenko, O., Nitchenko, A., Kolievatov, O. (2022) Theoretical and Methodological Aspects of the Humanistic Reorientation of Modern Society / O. Melnyk, N. Shakun, O. Herasymenko, A. Nitchenko, O. Kolievatov // *W I S D O M*, №2 (22). P. 59-67.

5. Melnyk O., Shakun N., Herasymenko O., Nitchenko A., Olkhovych M., Kolievatov O. (2023) Modern civil society in the era of informatization: postmodern worldview / *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research* Special issue no.: 13/01/XXXII. (Vol. 13, issue Special issue) pp.41-48.

6. Olena H. Kozynets, Alla G. Nitchenko, Oleksandr M. Holovko, Svitlana O. Shestakova, Leonid L. Tarasenko (2020). Implementation of Human Economic Rights in Transition States. *International Journal of Economics and Business Administration*. Volume VIII, Special Issue 1, pp. 273-283.

7. Podbereznykh I. et al. (2022). Ukrainian policy in the field of information security *Amazonia Investiga*. Vol. 11 (60). P. 206-213. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.22>

8. Podbereznykh I. et al. (2022). Special Aspects of Administrative Liability in Ukraine. *Amazonia Investiga*. Vol. 11 (52). P. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.5>

9. Podbereznykh I. et al. (2024). Administrative-Law Status of National Security Agencies. *Revista Jurídica Portucalense*, 624–652.

10. Podbereznykh I. et al. (2024). Cybersecurity and geopolitical dimensions of external information interventions in Ukraine: Analysis of current trends. *Data and Metadata [Internet]*. Sep. 25 [cited 2024 Oct. 15]; 3:345. DOI: <https://doi.org/10.56294/dm2024.345>

11. Podbereznykh I. et al. (2024). Effectiveness of European Human Rights Protection Mechanisms in the Context of Military Operations. *Pakistan Journal of Criminology*. Vol. 16, No. 03, July-September. P. 935-948. <https://doi.org/10.62271/pjc.16.3.935.94>

Інформаційні ресурси:

1. Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ ОБСЄ). URL: <http://www.osce.org/odihr>

2. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>

3. Координатор проектів ОБСЄ в Україні. URL: <http://www.osce.org/uk/project-coordinator-inukraine>

4. Європейський центр імені Вергеланда (Норвегія). URL: <http://ukr.theewc.org/>

5. Міжнародна фундація виборчих систем (IFES). URL: <https://ifesukraine.org/pro-ifes-ukrayina/>

6. Медіаосвіта та медіаграмотність. URL: <http://www.medialiteracy.org.ua>

7. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». URL: <https://dif.org.ua/>

8. ООН. URL: <http://www.un.org/en/index.html>
9. Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ). URL: <http://www.osce.org/>
10. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv>
11. Офіс ООН в Україні. URL: <http://www.un.org.ua/en/>
12. Представництво ЮНІСЕФ в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/ukr/>
13. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/>
14. Український незалежний центр політичних досліджень. URL: <http://www.ucipr.org.ua/index.php?lang=ua>
15. Рада Європи. URL: <http://www.coe.int/en/>
16. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>
17. Тулбокс для вчителів. URL: <https://www.schools-for-democracy.org/onlainschoolbox>
18. ЮНЕСКО. URL: <http://en.unesco.org/>
19. ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/>
20. Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org/en/>
21. Amnesty International в Україні. URL: <http://amnesty.org.ua/>
22. Курс «Громадянська освіта». URL: <https://www.citizen.in.ua/>

Фільми:

1. «Піксель. Вартовий свободи». URL: <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+History-NUSH5th+2022/a38640839e764093afadcaeb2822999d/>;
2. «Спротив та єдність: письменники пояснюють, як не втратити майбутнє». URL: <https://lms.eschool.net.ua/courses/course-v1:UIED+History-of-Ukraine-10thgrade+2020/cd5c02b214814af5a8b2260e354d561c/> <https://lms.eschool.net.ua/courses/course-v1:UIED+History-of-Ukraine-11thgrade+2020/6b143d51fcfc4a20a2a177be8a7849c4/>.

Онлайн курси:

За проходження рекомендованого онлайн курсу із отриманням сертифікату в результаті, викладач може додати здобувачу вищої освіти 5 б. за 1 курс (загалом не більше, ніж 20 б.).

1. Демократія: від теорії до практики. URL: <https://demcourse.theworkademy.com/>
- Портал PROMETHEUS.** URL: <http://prometheus.org.ua/civileducation/>
1. Економіка для всіх
2. Урбаністика: сучасне місто
3. Боротьба з корупцією
4. Жінки та чоловіки: гендер для всіх
5. Соціологія та соціальні дослідження: що, як, навіщо?
6. Основи державної політики
7. Основи лобіювання
8. Стартуємо до успішної школи. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:EWC+DS101+2020_T3/about.
9. Успішне вчителювання – прості рецепти на щодень. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:EWC+DS101+2021_T1_3/about
10. Школа та громада для дитини. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:EWC+DS101+2021_T1_4/about
11. Шкільне життя онлайн. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:EWC+SL_ONLINE101+2022_T1/about
- Платформа «Команда UA».** URL: www.komanda.novadoba.org.ua
1. Сучасні підходи до викладання громадянської освіти
2. Перемогти війну. Воєнна дійсність та громадянська освіта
3. Пропаганда (в) історії

Платформа Study.NAZK

1. Основи антикорупції для всіх і кожного. URL:
<https://study.nazk.gov.ua/kursi/courses/osnovi-antikorupciyi-dlya-vsih-i-kozhnogo/>

Платформа «Культура добросусідства»

1. Як викладати «Культуру добросусідства» в базовій школі. URL:
<https://kdukraine.com/courses/culture-of-good-neighborliness-in-basic-school/>